

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 17^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2005

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Σπύρου Ίακωβίδη, **Elisabeth B. French κ.ά.**, *Archaeological Atlas of Mycenae*, Αθήναι 2003 (Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀρ. 229), ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. **Βασιλείου Πετράκου**.

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω τὸν τόμο *Archaeological Atlas of Mycenae*, ἔργον τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Σπύρου Ίακωβίδη καὶ τῆς κυρίας Elisabeth French, πρώην Διευθυντριάς τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς στὴν Ἀθήνα, καὶ τῶν συνεργατῶν τους.

Ὁ Ἄτλας ἐκδόθηκε τὸ 2003, εἶναι σχήματος μεγάλου, 0.315×0.43, καὶ σύγκειται ἀπὸ 70 σελίδες κειμένου, 12 χάρτες τοπογραφικούς, 10 χάρτες τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν, 1 πίνακα σχεδίων καὶ 9 πίνακες φωτογραφιῶν.

Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε μὲ δαπάνες τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἣ ὁποία δαπάνησε ἐπίσης μεγάλα ποσὰ γιὰ καθαρισμοὺς μνημείων χάριν τῆς ἐκπόνησης τῶν χαρτῶν, ὡς καὶ γιὰ τὴ σχεδίαση τῶν ἰδίων τῶν χαρτῶν.

Ἡ ἐργασία σύνταξης τοῦ Ἄτλαντος ἄρχισε τὸ 1991 στὶς Μυκῆνες μὲ τοπογραφικὸ συνεργεῖο τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ ἀνασκαφικὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ὀλοκληρώθηκε μὲ τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο ἀκοῦτε. Μιὰ δωδεκαετία χρειάστηκε γιὰ νὰ συλλεγοῦν τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα δὲ εἰκονίζονταν στοὺς χάρτες, νὰ σχεδιαστοῦν καὶ κατ' ἐπανάληψη νὰ ἐλεγχθοῦν, ἐδῶ, στὶς Μυκῆνες καὶ στὴ Μεγάλῃ Βρετανία, νὰ ὑπομνηματισθοῦν καὶ τέλος, μὲ δισταγμοὺς καὶ ἐνδοιασμοὺς, νὰ τυπωθοῦν. Ἀλλὰ πρὶν ἀναλύσω τὸ νέο ἔργο, θὰ κάνω μικρὴ ἀναδρομὴ στὸ παρελθόν.

Ὅπως γνωρίζετε, στὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει χαρτογραφικὴ παράδοση. Μόλις τίς τελευταῖες δεκαετίες ἡ Γεωγραφικὴ Ἱπηρεσία Στρατοῦ καὶ τὸ Ἵπουργεῖο

Δημοσίων Έργων χαρτογράφησαν ὅλη τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ κλίμακα 1: 5000, καὶ παρέχονται πλέον, κατόπιν ὀρισμένης διαδικασίας, ἀσπρόμαυρες φωτοτυπίες χαρτῶν τῶν περιοχῶν ποὺ ἐπιθυμεῖ κανεὶς. Ἐκδίδονται ἐπίσης καὶ χάρτες ἐγχρωμοὶ σὲ μεγαλύτερη κλίμακα λίγων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τις παλαιότερες ἐποχὲς χρησιμοποιούσαμε γιὰ μελέτη στρατιωτικοὺς χάρτες, ποὺ χορηγοῦσε ἡ Γεωγραφικὴ Ὑπηρεσία Στρατοῦ, ὑπὸ τὴν αἴρεση τῆς ἐπιστροφῆς τους. Οἱ χάρτες αὐτοὶ τὶς περισσότερες φορὲς ἦσαν ἀνατυπώσεις, μὲ ἐλληνικὲς ἐπεξηγήσεις, γερμανικῶν, αὐστριακῶν καὶ ἀγγλικῶν χαρτῶν, ἀπεικόνιζαν μὲ λεπτομέρειες τὸ ἀνάγλυφο τοῦ ἐδάφους καὶ περιεῖχαν τὰ παλαιὰ τοπωνύμια, χρησιμώτατα γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη. Ἐδῶ καὶ μερικὲς δεκαετίες ἐκδίδει γεωγραφικοὺς χάρτες καὶ ἡ Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία, οἱ ὁποῖοι, ὅμως, εἶναι συνοπτικοὶ καὶ κατώτεροι τῶν χαρτῶν τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ. Ἄξιο μνείας εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Χαρτογραφικὴ Ὑπηρεσία ἰδρύθηκε περὶ τὸ 1889 καὶ ὀργανωτὴς τῆς ὑπῆρξε ὁ Αὐστριακὸς συνταγματάρχης Ἐρνέστος Χάρτλ. Διάδοχος τῆς Χαρτογραφικῆς Ὑπηρεσίας εἶναι ἡ Γεωγραφικὴ Ὑπηρεσία Στρατοῦ.

Παρὰ τὴν ὑπαρξὴ ἐιδικῆς Ὑπηρεσίας, δὲν ἐκδίδονταν στὴν Ἑλλάδα ἐπίσημοι καὶ πρωτότυποι χάρτες γιὰ κοινὴ χρῆση. Στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία σῶζεται, ὅμως, στρατιωτικὸς χάρτης τῆς Θεσσαλίας σὲ κλίμακα 1:420.000, ἐκπονημένος ἀπὸ τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο καὶ τυπωμένος στὴν Ἀθήνα τὸ 1878 ἀπὸ τὸν Γεώργιο Κόλμαν. Τρία χρόνια ἀργότερα πήραμε τὴ Θεσσαλία! Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι οἱ γνωστοὶ στοὺς παλαιότερους μεγάλοι γεωγραφικοὶ καὶ ἱστορικοὶ χάρτες μὲ ἐλληνικὰ ὑπομνήματα, ποὺ μελετούσαμε στὸ Πανεπιστήμιο, εἶχαν ἐκπονηθεῖ στὸ ἐξωτερικόν. Γνωστότατοι ἦσαν οἱ ἱστορικοὶ χάρτες τοῦ Heinrich Kiepert (1818-1899), ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸν Σύλλογο πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων μὲ δαπάνη τοῦ Ἀρωγοῦ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας Στεφάνου Ζαφειροπούλου.

Ἰδιώτες ἐιδικοὶ ἐξέδιδαν, κατὰ τὸ παρελθόν, ἀκριβεῖς χάρτες τῆς Ἑλλάδος ἢ περιοχῶν τῆς. Γνωστότατος Ἕλληνας γεωγράφος-χαρτογράφος τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα εἶναι ὁ Ἰωάννης Σαρρῆς, καθηγητὴς τοῦ γυμνασίου. Καὶ αὐτός, ὅμως, βασίζεταν σὲ χαρτογραφῆσεις ξένων χαρτογράφων. Δὲν πρέπει νὰ παραλειφθοῦν ἀκόμη οἱ ἱστορικοὶ χάρτες, σὲ μεγάλο μέγεθος, τοῦ Παύλου Καρολίδη, γιὰ χρῆση τῶν γυμνασίων, οἱ ὁποῖοι, ὅμως, χωρὶς τὸ ἀνάγλυφο τοῦ ἐδάφους, περιορίζονταν στὴ διὰ χρωμάτων διαφοροποίηση τῶν περιοχῶν καὶ στὸν στοιχειώδη ὑπομνηματισμό.

Εἶναι ἐπίκαιρο νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι τὸ 1921 ἐκδόθηκαν ἱστορικοὶ χάρτες τῆς Ἑλλάδος τοῦ Σπυριδῶνος Φωκᾶ Κοσμετάτου, χρηματοδοτημένοι ἀπὸ τὸν Γερὰ-

σιμο Βεργωτή, οι οποίοι προσφέρθηκαν δωρεάν στα ελληνικά σχολεία, ως συμμετοχή στον έορτασμό των 100 χρόνων της ελληνικής ανεξαρτησίας. Και αυτοί οι χάρτες είχαν τυπωθεί στη Βέρνη.

Γεωγραφικοί-τοπογραφικοί χάρτες, μάλλον ανακριβείς, εκπονούνταν κατά τον 19ο αιώνα από περιηγητές και αρχιτέκτονες. Στην Ελλάδα πρώτη συστηματική αρχαιολογική χαρτογράφηση είναι της Αττικής, η οποία άρχισε το 1875 και δημοσιεύτηκε το 1881. Είναι 28 χάρτες υπό κλίμακα 1:25000, με αρχαιολογικό υπόμνημα 282 σελίδων, γραμμένο από τον Ernst Curtius και τον Arthur Milchhoefer, με τον γνωστό τίτλο Karten von Attica. Κορυφαίος χαρτογράφος του έργου ήταν ο Johann August Kaupert (1822-1899). Υποστηρικτής του μνημειώδους αυτού έργου, ήταν ο Helmut von Moltke, ο νικητής στρατάρχης του γαλλογερμανικού πολέμου του 1870, ποτισμένος από τον δημιουργικό ανθρωπισμό του 19ου αιώνα.

Δεν είναι πολύ γνωστό ότι το 1974 συνέταξε ο Ιωάννης Τραυλός αρχαιολογικό χάρτη της Αττικής σε κλίμακα 1:50000, κατ' ανάθεση του Υπουργείου Δημοσίων Έργων. Έπάνω στον χάρτη σημειώθηκαν όλα τα αρχαία που είχαν επιστημάνει οι Γερμανοί έναν αιώνα πριν, και όσα είχαν βρεθεί κατά τα χρόνια που ακολούθησαν. Μάλιστα ο Τραυλός σημείωσε και τις περιοχές των αρχαίων δήμων της Αττικής σύμφωνα με τις γνώμες που επικρατούσαν τότε για τις θέσεις τους. Ο χάρτης αυτός, χωρίς χρώματα, προοριζόταν για υπηρεσιακή χρήση και τμήματά του μόνο, σε σμίκρυνση, δημοσιεύτηκαν από τον Τραυλό στο μεγάλο βιβλίο του για την Αττική (Bildlexicon zur Topographie des antiken Attika, 1998).

Ανάμεσα στους αξιωματικούς τοπογράφους της ομάδος του Johann A. Kaupert, που εκπόνθησαν τους Karten von Attika, ήταν ο λοχαγός του πυροβολικού Bernhard Steffen (1844-1891), ο οποίος μετά την ολοκλήρωση του αττικού έργου ανέλαβε την αρχαιολογική χαρτογράφηση των Μυκηνών και της περιοχής τους. Η επί τόπου εργασία έγινε κατά τα έτη 1881-1882 και δημοσιεύτηκε στο Βερολίνο το 1884 υπό τον τίτλο Karten von Mykenai, με αρχαιολογικό υπόμνημα 48 σελίδων του Διευθυντού του Έπιγραφικού Μουσείου Habbo Gerhard Lolling. Το έργο αποτελούσαν ένας χάρτης της ακροπόλεως των Μυκηνών υπό κλίμακα 1:750 και ένας χάρτης της περιοχής των Μυκηνών υπό κλίμακα 1:12500, και ήταν άριστο για την εποχή του. Ξεπεράστηκε, όμως, ως προς την πληρότητα και όχι την ακρίβεια, λίγα χρόνια μετά την έκδοσή του. Το 1886 ο Χρήστος Τσουντας, από τα πρώτα μέλη της Ακαδημίας, αρχίζει ανασκαφές στις Μυκηνές με έντολη της Αρχαιολογικής Έταιρείας, τις οποίες συνεχίζει επί σει-

ράν ἐτών, μέχρι τοῦ 1909. Τὸν διαδέχονται ἄλλοι, πρώτη-πρώτη ἡ Ἀρχαιολογική Ὑπηρεσία, ἡ ὁποία ἐρευνοῦσε τὰ ἀρχαῖα ποὺ ἀποκαλύπτονταν τυχαῖα, καὶ ἀπὸ τὸ 1950 πάλι ἡ Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία διὰ τοῦ Ἰωάννου Παπαδημητρίου καὶ κατόπιν τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου Μυλωνᾶ καὶ τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ Διευθυντὴς τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν ἀπὸ τὸ 1988.

Ἀκόμη τὸ 1919 ἔκαμε ἐρευνες στὶς Μυκῆνες ὁ Ἀλέξανδρος Φιλαδελφεύς, τὸ 1921 ὁ Alan Wace, τὸ 1931 ἡ Σέμνη Καρούζου, τὸ 1952 ὁ Σεραφεῖμ Χαριτωνίδης, τὸ διάστημα 1959-1969 ὁ Λόρδος Taylour καὶ τὸ διάστημα 1962-1964 ὁ Ἐφόρος Ἀρχαιοτήτων Νικόλαος Βερδελῆς. Οἱ χάρτες λοιπὸν τοῦ Steffen περιεῖχαν τὰ ἕως τὸ 1882 εὐρήματα, τὰ τεῖχη τῶν Μυκηνῶν μὲ τὸν ταφικὸ κύκλο Α, ἀναλήμματα, τοίχους, τοὺς θολωτοὺς τάφους. Εἶχε ἀλλάξει, ὅμως, μετὰ τὴν ἐκδόσή τους σὲ μεγάλο βαθμὸ ἡ εἰκόνα τῶν Μυκηνῶν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν γνωστῶν μνημείων, τάφων, δρόμων, ρεῖθρων, οἰκοδομημάτων καὶ μίᾳ νέᾳ χαρτογράφησῃ ἦταν ἀναγκαῖα. Τὴν πρότασι γιὰ τὴν ἐκπόνησι τοῦ ἄτλαντος ἔκανε στὴν Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία ὁ Σπύρος Ἰακωβίδης. Ἡ πρότασι ἔγινε δεκτὴ καὶ εὐθὺς ἄρχισε νὰ ἐκτελεῖται μὲ τὴ συνεργασίᾳ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς¹.

Τὸ ἔργο ποὺ σᾶς παρουσιάζω ἔγινε χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἐλληνικὴ ἐμπειρία ὡς πρὸς τὸ εἶδος του καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασή του. Γιὰ τὴν ἐκπόνησι τῶν χαρτῶν ἀκολουθήθηκε ἡ παραδοσιακὴ μέθοδος τῆς σχεδιάσεώς τους μὲ τὸ χέρι. Τὸ τμήμα τοῦ κειμένου ἀρχίζει μὲ τὸν διεξοδικὸ πρόλογο τοῦ Σπύρου Ἰακωβίδη, ὅπου ἐκτιθεῖται ἡ μικρὴ ἱστορία τῆς δημιουργίας τοῦ ἄτλαντος. Ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιο Πρῶιμες ἐκθέσεις γιὰ τὶς Μυκῆνες (Early accounts of Mycenae), δηλαδὴ χρονολογικὴ ἀναγραφὴ τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν ποὺ μνημονεύουν τὶς Μυκῆνες καὶ

1. Ἀρχαιολογικοὶ χάρτες περιέχονται στὴ σειρά «Ἀρχαῖες Ἑλληνικὲς Πόλεις» τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Τεχνολογικοῦ Ὁμίλου (Ὁμίλου Δοξιάδη) ποὺ ἐκδόθηκα κατὰ τὴν περίοδο 1971-1978. Τὴν ἀποτελοῦν 24 τόμοι στοὺς ὁποῖους ἐρευνῶνται ἀρχαιολογικῶς καὶ ἱστορικῶς πολλὲς ἀρχαῖες πόλεις καὶ ἡ περιοχὴ τους (Κορινθία, Κασσωπαία, Ἀθήρα, Σαμοθράκη, Σικωνία, Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ Θράκη, Τροιζηνία, Φλειασία, Ἐπιδαυρία, Ἀμφίπολις, Μεγαρίς, Θεσπρωτία, Μαρώνεια, Ἀθῆναι, Ἀττικὴ, Κρήτη, Ἐρμιονίς, Φίλιπποι, Θήρα, Μεγαλόπολις, Λέσθος, μεταθανάτιο ἔργο τοῦ Ι. Δ. Κοντῆ).

Συστηματικὸ ἀρχαιολογικὸ ἄτλαντα τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς περιοχῆς τῆς ἐκπόνησε ἡ Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή (Sinclair Hood and William Taylor, *The Bronze Age Palace at Knossos. Plan and Sections, Supplementary Volume 13*, Thames and Hudson 1981 καὶ Sinclair Hood and David Smyth, *Archaeological Survey of the Knossos Area, Suppl. Vol. 14* Thames and Hudson 1981).

των όποιων τὰ σχετικά χωρία ἔχουν σημασία γιὰ τὴ γνώση τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου. Παραλείπονται οἱ ποιητικὲς μνείες, ὅπως τοῦ Ὀμήρου ἢ τοῦ Αἰσχύλου, ἐνῶ ἐξετάζονται οἱ μαρτυρίες τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Πausανία. Τὸ κεφάλαιο παρέχει τὴν εἰκόνα τῶν Μυκηνῶν, ὅπως παρουσιάζονταν στὰ μάτια τῶν ἀραιοῶν ἐπισκεπτῶν τους. Στὴν ἀφήγηση παραλείπεται, ἀπὸ παραδρομὴ πιθανῶς, ἡ πρώτη ἑλληνικὴ περιγραφή τῶν Μυκηνῶν, κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους καὶ ἡ πρώτη ἔρευνα στὸν χώρο, ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ τοῦ Κυριακοῦ Πιπτάκη, δηλαδὴ ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πύλης τῶν λεόντων (Σύνοψις τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, 1847², 136-138).

Τὸν πρόλογο καὶ τὴ χρονογραφία τῶν ἐπισκεπτῶν τῶν Μυκηνῶν ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 9-18) μὲ τὴ συνοπτικὴ τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ μέρος αὐτὸ ἐπιγράφεται The Citadel καὶ ἐννοεῖται ἡ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῶν Μυκηνῶν περικλειόμενὴ περιοχὴ. Χωρίζεται σὲ μικρὰ κεφάλαια, ὅπως *Τοπογραφικὸ Ὑπόμνημα*, *Ἡ ἀκρόπολις ὡς σύνολο*, *Ἡ ἔρευνημένη περιοχὴ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως*. Τοῦτο τὸ κεφάλαιο περιλαμβάνει τὴν πύλη τῶν λεόντων, τὴ μεγάλη καὶ τὴ μικρὴ ἀνάβαση, τὴ βόρεια συνοικία, τὴ βόρεια κλιτύ, τὴ βορειοανατολικὴ ἐπέκταση, τὸ ἀνατολικὸ συγκρότημα, τὸ ἀνάκτορο, τὴν ἄνω δυτικὴ κλιτύ, τὴ νοτιοδυτικὴ συνοικία, τὸ θρησκευτικὸ κέντρο, τὴ βορειοδυτικὴ περιοχὴ.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου (σ. 21-38) διαλαμβάνει περὶ τῆς ἐκτὸς τῶν τειχῶν περιοχῆς. Στὸ πρῶτο κεφάλαιο, Topographical Commentary, ἐκτίθενται τὰ ἀξιοσημεῖωτα χαρακτηριστικὰ, γεωγραφικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ, τῆς περιοχῆς τῆς ἔξω τῶν τειχῶν ποὺ εἰκονίζονται στοὺς 12 χάρτες.

Τὸ δεύτερο κεφάλαιο ἐπιγράφεται Chronological Commentary καὶ διαλαμβάνει περὶ τῶν χρονολογικῶν περιόδων τῆς ἀρχαιολογίας τῶν Μυκηνῶν, περὶ τῆς γεωλογίας τῆς περιοχῆς τους, τῶν δρόμων τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς στὴ χαρτογραφημένη περιοχὴ.

Ἀκολουθοῦν συστηματικὰ κεφάλαια: Οἱ οἰκίες, οἱ θαλαμῶτοί τάφοι, τὰ νεκροταφεῖα. Μνημονεύονται ἀναλυτικῶς τὰ χαρτογραφημένα ἀρχαῖα λείψανα καὶ ἡ θέση τους μὲ τὰ τοπωνύμια, τὰ γνωστὰ ἀπὸ τὴν ἔρευνα καὶ τὴ βιβλιογραφία. Τοῦτο φαίνεται ἰδιαίτερα στὰ πολυάριθμα νεκροταφεῖα τῆς περιοχῆς τῶν Μυκηνῶν. Τὸ κεφάλαιο συμπληρώνεται ἀπὸ ἓνα κατάλογο τῶν 12 χαρτῶν κατὰ φύλλο. Σ' αὐτὸν περιγράφονται συνοπτικῶς τὰ λείψανα ποὺ περιλαμβάνονται στὸ κάθε φύλλο μὲ τὴ χρονολόγησή τους, μνεία τοῦ ἀνασκαφέως καὶ βιβλιογραφικὴ παραπομπή, ὅπου ὑπάρχει.

Τὸ τμήμα τοῦ κειμένου τοῦ ἄτλαντος ὁλοκληρώνεται μὲ δυὸ ἀκόμη μέρη. Τὸ

πρώτο είναι ή Concordance of chamber tombs cemeteries (Πίνακας αντιστοιχίας τών νεκροταφείων θαλαμοειδών τάφων). Περιλαμβάνονται οί άνεσκαμμένοι θαλαμοειδείς τάφοι με τή θέση τους στους χάρτες, τὸ τοπωνύμιο τῆς θέσης τους, ὁ άνασκαφέας καὶ τὸ ἔτος άνασκαφῆς, τὸ διακριτικὸ μετὸ ὁποῖο δημοσιεύτηκαν, λ.χ. τάφος 1, 2, 3 ἀραβικὸ ἢ I, II, III λατινικὸ, καὶ ἡ πρώτη δημοσίευση τοῦ τάφου, κατὰ τὸ πλείστον στήν *Αρχαιολογική Ἐφημερίδα*. Πρόκειται γιὰ ἕναν πολύμοχο καὶ πολύτιμο πίνακα, στὸν ὁποῖο μετὰ σαφήνεια παρουσιάζεται ἡ εἰκόνα τῆς ἔρευνας τῶν νεκροταφείων τῶν θαλαμοειδῶν τάφων τῶν Μυκηνῶν. Οἱ τάφοι αὐτοὶ άνεσκαμμένοι πολλὰς φορὰς βιαστικὰ καὶ δημοσιευμένοι συνοπτικὰ, μελετήθηκαν καὶ πάλι ἀπὸ τὴν Ἀγνή Σακελλαρίου καὶ δημοσιεύτηκαν τὸ 1985 στὸ μνημειῶδες βιβλίο τῆς, *Οἱ θαλαμῶτοι τάφοι τῶν Μυκηνῶν*.

Τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ κειμένου τοῦ ἄτλαντος εἶναι ἡ βιβλιογραφία τῶν Μυκηνῶν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τίς μᾶλλον σημαντικὰ καὶ γενικότερες σημασίας μελέτες περὶ Μυκηνῶν καὶ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ βιβλιογραφία αὐτὴ πρέπει νὰ συνδυασθεῖ μετὰ τίς ἀφθονες παραπομπὰς στὸ κείμενο τοῦ βιβλίου γιὰ μεμονωμένα εὐρήματα ἢ ἔρευνες.

Οἱ θαυμασιὰ ποιότητος χάρτες τοῦ Ἄτλαντος βασίζονται στους χάρτες τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ, ἀλλὰ εἶναι ἐπεξεργασμένοι, ὅπως εἶπα, ἐκ νέου καὶ χωρίζονται σὲ δύο μέρη: στους χάρτες τῆς ἔξω τῆς ἀκροπόλεως περιοχῆς καὶ στους χάρτες τῆς ἀκροπόλεως. Ἡ πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει 14 χάρτες. Οἱ δύο πρώτοι, ἐκτὸς ἀριθμῆσεως, εἰκονίζουν, ὁ πρῶτος ὀλόκληρη τὴ χαρτογραφημένη περιοχή σὲ κλίμακα 1:10.000, ὁ δεύτερος χάρτης, ἐπίσης σὲ κλίμακα 1:10.000, περιέχει τὸ ἀρχαῖο ὀδικὸ δίκτυο μετὰ ἀπεικόνιση, μετὰ ἄλλο χρῶμα, τῶν λειψάνων δρόμων ποὺ εἶχε σημειώσει ὁ Steffen στους δικούς του χάρτες.

Ἀπὸ αὐτὴ καὶ μόνο τὴ λεπτομέρεια, τοὺς δρόμους, φαίνεται ἡ μεγάλη πρόοδος ποὺ ἔγινε στήν ἔρευνα τῶν ἀρχαίων Μυκηνῶν ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Γερμανοῦ χαρτογράφου. Στους ὑπόλοιπους 12 χάρτες σὲ κλίμακα 1:5.000 σημειώνονται λεπτομερῶς τὰ ἀρχαῖα λείψανα. Ὅπου αὐτὰ εἶναι πυκνά, λ.χ. συστάδες τάφων, ἀναλύονται σὲ ἐκτὸς ἀριθμῆσεως τμήματα χαρτῶν, σὲ πολὺ μεγαλύτερη κλίμακα. Στους εἰδικότερους αὐτοὺς ἀποσπασματικὸς χάρτες δηλώνονται μετὰ διάφορο χρῶμα οἱ τάφοι ποὺ ἐρεύνησε ὁ Τσουντας, ὁ Wace, ὁ Μυλωνᾶς καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία.

Στὸ δεύτερο μέρος τῶν χαρτῶν ἀπεικονίζεται ἡ ἀκρόπολις τῶν Μυκηνῶν, δηλαδὴ τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλης ἐρείπια. Ὁ πρῶτος χάρτης εἶναι ἐκτὸς ἀριθμῆσεως καὶ εἰκονίζει τὸ σύνολο τοῦ μεγάλου ἐρειπιῶνος, ἀπὸ ποὺ δὲν εἶχε γίνεϊ ἔως τώρα. Ἐπειδὴ εἶναι σὲ μικρὴ κλίμακα, 1:1000, ἀναλύθηκε σὲ ἐννέα φύλλα

σέ κλίμακα 1:400. Στους μερικούς αυτούς χάρτες φαίνονται με σαφήνεια τὰ ἐρείπια καὶ ὁ τρόπος κατασκευῆς τους καὶ σημειώνονται, με μεγάλη πυκνότητα, τὰ ὑψόμετρα τὰ ὅποια δείχνουν τις ἐλαφρὲς καὶ συνεχεῖς ἀλλαγές τῶν κλίσεων τοῦ ἐδάφους, οἱ ὁποῖες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθοῦν με ἰσοῦψεις γραμμὲς ἢ ἀνάγλυφο.

Τὸ ἔργο τελειώνει με ἓνα πῖνακα σχεδίων, τὰ ὅποια εἰκονίζουν τὸν θολωτὸ τάφο τοῦ Ἀτρέως καὶ ἓνα τυπικὸ θαλαμωτὸ τάφο, καὶ με ἔννεα πίνακες φωτογραφιῶν τοπιῶν καὶ ἐρειπίων τῶν Μυκηνῶν, ὅχι τῶν διασήμεων καὶ τῶν γνωστών, ὅπως ἡ πύλη τῶν λεόντων καὶ τὰ κυκλώπεια τεῖχη, ἀλλὰ πρῶτα-πρῶτα τοῦ τοπίου τῶν Μυκηνῶν καὶ κατόπιν τῆς φυτείας, τῶν ἀρχαίων λατομείων, τῶν θαλαμωτῶν τάφων.

Ὁ Bernhard Steffen, στὸν ὁποῖο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ Ἄτλας, ὑπῆρξε πρωτοπόρος, ἀλλὰ τὸ ἔργο του γιὰ τις Μυκῆνες ξεπεράστηκε ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡδὴ ἐνῶ αὐτὸς θρῖσκόταν στὴ ζωῆ. Οἱ συντελεστὲς τοῦ νέου ἔργου καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία γνωρίζουν ὅτι καὶ αὐτὸ θὰ ξεπεραστεῖ, ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ πολλὲς δεκαετίες καὶ ἐφ' ὅσον ἐξακολουθήσει νὰ ὑπάρχει ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τις Μυκῆνες. Γιατί, δὲν σὰς διαφεύγει, τις τελευταῖες δεκαετίες ἓνα νέο πνεῦμα ἔχει ἀρχίσει νὰ καταλαμβάνει τὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιολογία, ξένο πρὸς τὴν παράδοσή της, τὴν παράδοση ἐκεῖνη ποὺ δημιούργησαν οἱ ἀρχαιολόγοι τοῦ παρελθόντος, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους μνημόνευσα προηγουμένως ἀρκετούς. Ἀπόδειξη τῆς ὑπαρξῆς τοῦ νέου πνεύματος, βαρβάρου καμιά φορά ὡς πρὸς τις ἐκδηλώσεις του, εἶναι οἱ ἴδιες οἱ Μυκῆνες, οἱ ὁποῖες ὑφίστανται, ἐξ αἰτίας τοῦ πακτωλοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν προγραμμάτων, εἰσβολὴ ἐκ μέρους ἀνθρώπων ἀμούσων, ὅπως θὰ τοὺς χαρακτήριζε ὁ ἀρχαῖος φιλόσοφος.

Ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τις Μυκῆνες, ἔρχονται στὸ νοῦ μας οἱ πρῶτοι στίχοι ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου, τὰ λόγια τοῦ φύλακος, τοῦ φρουροῦ ἐκεῖνου ποὺ σκαρφλωμένος στὴ στέγη τοῦ ἀνακτόρου ἀγνάντευε πέρα, μακριά, νύχτες ἀτέλειωτες, νὰ ἰδεῖ τὸ φωτεινὸ σημάδι, ὅτι ἔπεσε ἡ Τροία:

Καὶ νῦν φυλάσσω λαμπάδος τὸ σύμβολον,
αὐγὴν πυρὸς φέρουσαν ἐκ Τροίας φάτιν
ἀλώσιμόν τε βάζειν·

ἢ ὅπως τὸ μετέφρασε ὁ Ἰωάννης Γρυπάρης
Κι' ἀκόμα καρπερῶ τὸ σύνδημα τῆς φλόγας,
τὴ λάμψη τῆς φωτιᾶς, νὰ φέρη ἀπ' τὴν Τρωάδα
τὴν εἶδηση πὼς πάρηκε·

Στόν τόπο αὐτὸν μὲ τις τόσες ἀναμνήσεις, ζωντανές στοὺς στίχους τοῦ Ὅμηρου καὶ τοῦ Αἰσχύλου, καὶ τὸ ξαναζωντάνεμά του μὲ τις ἀνασκαφές, ἔγιναν λίγους μῆνες πρὶν, Ἰούλιο, Αὐγουστο, ἔργα τουριστικῆς ἀξιοποίησης, ποὺ δημιουργήσαν στὰ ἐρείπια τῆς ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν «ἐξώφθαλμες ἀσχήμες καὶ αὐθάδεις ἐπεμβάσεις», οἱ ὁποῖες «ἀλλοιώνουν τὸ τοπίο», «διασποῦν τὴν ἐνότητα τῶν ἀρχαίων καταλοίπων καὶ τὰ ὑποβιάζουν σὲ ἀπολύτως δεύτερη μοῖρα». Τὰ ἔργα αὐτὰ ἔγιναν, μὲ τὴν ἐγκριση, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2004, τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, ἔγιναν παρὰ τις γνώμες τῶν ἐπιστημονικῶς ἀρμοδίων, ἀπὸ ὑπηρεσιακὰ πρόσωπα ἀνίδια ἱστορίας, ἀρχαιολογίας καὶ παραδόσεως. Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι στὴν Ἑλλάδα τὸ ἄσχημο καὶ τὸ κακὸ ἔχει ἰσχύ καὶ δύσκολα ξεριζώνεται. Ὁ Σπύρος Ἰακωβίδης, ὡς Πρόεδρος τῆς Ακαδημίας, ὡς ἀρχαιολόγος καὶ ὡς Διευθυντὴς τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Μυκηνῶν, ἔκανε πολλὰ προσπάθειες γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἔργων. Δὲν εἰσακούστηκε, ὅμως, ἀπὸ τοὺς ἀδαεῖς ἀρχαιολόγους, ἀρχιτέκτονες, μηχανικούς. Ὅλα ἔγιναν μὲ ὀλυμπιακὴ σπουδὴ. Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ἐνήργησε μὲ τὴ σειρά της καὶ ἤλπιζε ὅτι οἱ ἐνέργειές της δὲν θὰ εἶχαν τὴν τύχη ἐκείνων ποὺ ἔκανε γιὰ τὸ πεδίο τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, τὸ ὁποῖο χάθηκε ὀριστικῶς σκεπασμένο μὲ τὸ τσιμέντο τῶν κέντρων ἀναψυχῆς ποὺ ἐτοιμάζονται. Διαψεύστηκε, ὅμως, καὶ αὐτὴ γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, γιὰ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο καὶ πάλι ἀποφάσισε ὅτι τὰ ἔργα ποὺ ἔγιναν, ὄχι μόνον δὲν ἔβλαπταν, ἀλλὰ ἀντίθετα ἦσαν πρὸς ὄφελος τῶν ἀρχαίων, κάτι ποὺ δὲν τὸ βλέπουμε ἢ δὲν τὸ καταλαβαίνουμε.

Τὰ σημάδια τῆς κακομεταχείρισης τῶν μνημείων τῶν Μυκηνῶν εἶναι πολλὰ καὶ χρειάζεται γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἰδιαίτερη διαπραγμάτευση. Τώρα, θέμα μας εἶναι Ὁ Ἀρχαιολογικὸς Ἀτλας τῶν Μυκηνῶν, ἔργο πρωτοπόρο καὶ μοναδικὸ γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη. Χαίρω γιὰ τὴν πραγματοποίησή του καὶ χαίρω ἀκόμη διότι ἔγινε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, ὡς μικρὸ δείγμα τῆς μέριμνάς της γιὰ τὰ μνημεῖα καὶ τὴν παράδοση. Ὁ Ἀτλας τῶν Μυκηνῶν εἶναι τὸ πρῶτο χαρτογραφικὸ ἀρχαιολογικὸ ἐλληνικὸ ἔργο καὶ κατὰ τις κρίσεις τῶν ἐδικῶν ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα γιὰ παρόμοια ἔργα. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἔχει τὴ γνώση καὶ τις δυνάμεις γιὰ τὴν ἐκπόνηση καὶ ἄλλων, ἀλλὰ γι' αὐτὸ χρειάζεται τὴ συνδρομὴ ἐκείνων ποὺ ἐννοοῦν τὴ σημασία τέτοιων ἐγχειρημάτων, πρῶτα-πρῶτα τοῦ κράτους.